

MEZINÁRODNÍ PRAVOMOC SOUDŮ VE SVĚTLE PRÁVA STRAN NA SPRAVEDLIVÝ PROCES: AMERICKÉ A KONTINENTÁLNÍ POJETÍ

PETRA BOHŮNOVÁ

Právnická fakulta Masarykovy univerzity

Abstract in original language

Příspěvek se zabývá otázkami formulace a aplikace právních norem pro určování mezinárodní pravomoci soudů v kontinentálním a americkém právním systému. Jeho cílem je potvrdit nebo vyvrátit hypotézu: „Kontinentální přístup k mezinárodní pravomoci soudů umožňuje dosáhnout spravedlnosti při určování mezinárodní pravomoci soudů stejně jako americké pojetí mezinárodní pravomoci soudů, ačkoli upřednostňuje technická, neutrální a předvídatelná pravidla, která nemohou být měněna podle konkrétních okolností případu.“ Nejprve je obecně popsán přístup k formulaci a aplikaci pravidel pro určování mezinárodní pravomoci soudů v kontinentálním a americkém právním systému. Poté analyzujeme právní úpravu v nařízení Brusel I a v právu USA a identifikujeme jejich shodné a rozdílné prvky. V závěru je potvrzena stanovená hypotéza.

Key words in original language

Mezinárodní pravomoc soudů, nařízení Brusel I, článek 6 Evropské úmluvy o lidských právech, due process clause, *International Shoe v. Washington*, právo na spravedlivý proces

Abstract

This paper deals with questions of formulation and application of legal rules for determination of jurisdiction of courts in the Continental and American legal system. The focus of this paper is to confirm or to disapprove the hypothesis: “The Continental legal system allows achieving fairness when determining the jurisdiction of courts as well as the American system, although it prefers technical, neutral and foreseeable rules which cannot be changed according to the particular circumstances of the case.” Firstly, the Continental and American approach to the formulation of rules and determination of jurisdiction of courts is described. Then, the legal rules contained in the regulation Brussels I and in the law of the USA are analyzed and their convergences and divergences are identified. In conclusion, the hypothesis is confirmed.

Key words

Jurisdiction of court, regulation Brussels I, article 6 of the European Convention on Human Rights, due process clause, *International Shoe v. Washington*, fair trial doctrine

1. ÚVOD

V souvislosti s rozvojem mezinárodního obchodu a nárůstu sporů s mezinárodním prvkem ve druhé polovině dvacátého století se začala projevovat snaha o světovou unifikaci norem v oblasti mezinárodní pravomoci a uznání a prohlášení vykonatelnosti cizích soudních rozhodnutí, dosud však nebyly úspěšné.¹ Jedinou výjimkou je regionální unifikace v EU v rámci evropského justičního prostoru, přičemž nejdůležitější právní úprava mezinárodní pravomoci soudů je obsažena v nařízení Rady (ES) č. 44/2001 ze dne 22.12.2000 o příslušnosti a uznávání a výkonu soudních rozhodnutí v občanských a obchodních věcech (dále jen "nařízení Brusel I"). V řadě států tak existují normy pro založení mezinárodní pravomoci soudů, které nejsou pro ostatní státy akceptovatelné, a rozsudky vydané soudy s takto založenou mezinárodní pravomocí nelze uznat ani vykonat.

Vzhledem k této situaci navrhly USA přijetí multilaterální haagské Úmluvy o pravomoci a cizích soudních rozhodnutích ve věcech občanských a obchodních (dále jen „Haagská úmluva“). Jejím cílem bylo unifikovat pravidla pro určování mezinárodní pravomoci soudů a pro uznání a výkon cizích soudních rozhodnutí a zajistit tak jejich předvídatelnost a vykonatelnost vydaných rozhodnutí ve smluvních státech. Vyjednávání této úmluvy však kvůli zásadním rozporům v přístupu k otázkám mezinárodní pravomoci soudů ve státech kontinentálního právního systému a v USA nepřineslo očekávané výsledky.²

S ohledem na závažnost rozporů v otázkách určování mezinárodní pravomoci soudů mezi kontinentálním a americkým systémem se v tomto příspěvku budeme zabývat právní úpravou mezinárodní pravomoci soudů, a to v nařízení Brusel I jako reprezentantu kontinentálního práva a v právu států USA a jejich nejdůležitějšími shodami a rozdíly. Cílem příspěvku je potvrdit nebo vyvrátit hypotézu: „Zatímco americký přístup umožňuje díky flexibilním pravidlům pro určování mezinárodní pravomoci soudů dosáhnout spravedlnosti v každém konkrétním případě, kontinentální pojetí upřednostňuje určování mezinárodní pravomoci soudů na základě

¹ V roce 1971 byla na půdě Haagské konference mezinárodního práva soukromého vyjednána Úmluva o uznání a výkonu cizích soudních rozhodnutí ve věcech občanských a obchodních, která vstoupila v platnost 20. 8. 1979. Úmluva má dosud pouze čtyři smluvní státy – Kypr, Nizozemí, Portugalsko a Kuvajt. Vzhledem k tomu, že první tři jmenované jsou i členskými státy EU, kde se uplatňuje nařízení Brusel I, nemá úmluva žádný praktický význam. V roce 1979 byla dále sjednána státy jižní a střední Ameriky Meziamerická konvence o extraterritoriální platnosti cizích soudních rozhodnutí a rozhodčích nálezů, kterou však ratifikovalo pouze Mexiko.

² Pouze v roce červnu 2005 byla na diplomatické konferenci přijata Úmluva o smlouvách o volbě fóra, tj. úmluva s mnohem užším předmětem úpravy, než byl původní záměr, která dosud nevstoupila v platnost. Text haagské Úmluvy o smlouvách o volbě fóra [cit. 2010-11-16] Dostupné z: http://www.hcch.net/index_en.php?act=conventions.text&cid=98.

předvídatelných a neutrálních norem, která nelze měnit podle okolností případu a nezajišťují tedy právo na spravedlivý proces v každém sporu.“

2. OBECNĚ K UTVÁŘENÍ A ZDROJŮM PRAVIDEL PRO URČOVÁNÍ MEZINÁRODNÍ PRÁVOMOCI SOUDŮ V ES

Základem metody pro určování mezinárodní pravomoci v kontinentálním systému je přesné definování právního vztahu. Relativně pevná obecně formulovaná pravidla pro určování mezinárodní pravomoci jsou zakotvena v zákonodárných podústavních aktech, které vycházejí ze zásad vyjádřených v právních předpisech ústavní povahy (např. zásady organizace soudnictví v ČR zakotvené v ústavním pořádku).³ Soudy nemají příliš velký prostor pro uvážení⁴, aby mohla být zajištěna ústavně garantovaná předvídatelnost fóra.⁵ Základním kritériem pro určení mezinárodní pravomoci soudů je princip "actor sequitur forum rei". Výjimky z tohoto pravidla jsou výslovně upraveny. Zákonodárce přitom přihlíží zejména k určitému principu spravedlnosti, tj. posuzuje, zda je v konkrétním případě odůvodnitelné, aby se řízení konalo na jiném místě, než je místo určeného podle domicilu žalovaného.⁶ Cílem kontinentálních procesních norem je předvídatelnost pravidel pro určování pravomoci a jejich soulad s konkrétním soudním řízením. Díky tomu se lze vyvarovat sporů o fórum a stejné případy mohou být posuzovány stejně.⁷

Ve členských státech ES jsou stěžejní normy pro určování mezinárodní pravomoci soudů obsaženy v nařízení Brusel I, které je obecně závazné pro všechny členské státy EU a přímo použitelné⁸. Nařízení Brusel I je založeno na jednotných pravidlech pro určování mezinárodní pravomoci soudů, která jsou jednoduše aplikovatelná a vysoce předvídatelná a která nelze upravovat podle okolností konkrétního případu. Kromě toho jsou v evropském

³ Šínová, R. Americké versus evropské pojetí (místní) příslušnosti. *Právní fórum*, 2009, č. 8, s. 350.

⁴ To neplatí pro ESD.

⁵ Baumgartner, S. P. The Proposed Hague Convention on Jurisdiction and Foreign Judgments: Where We Are and the Road Ahead. *European Journal of Law Reform*, 2002, č. 4, s. 237.

⁶ Šínová, R. Americké versus evropské pojetí (místní) příslušnosti. *Právní fórum*, 2009, č. 8, s. 352.

⁷ Baumgartner, S. P. The Proposed Hague Convention on Jurisdiction and Foreign Judgments: Where We Are and the Road Ahead. *European Journal of Law Reform*, 2002, č. 4, s. 235 – 236.

⁸ Článek 288 Smlouvy o fungování Evropské unie.

justičním prostoru unifikovány pro některé právní vztahy i kolizní normy⁹. Aplikací jednotných procesních pravidel a jednotných kolizních norem pak lze dosáhnout tzv. „rozhodovací jednoty“ neboli „mezinárodní jednoty rozhodování“. Výsledky aplikace procesních norem je možno považovat za neutrální.¹⁰

Pevně stanovená pravidla, která nelze měnit uvážením soudu, se uplatňují i v oblasti odmítnutí pravomoci soudů v případě paralelních řízení. Jedná se o tzv. princip *lis pendens*¹¹, podle kterého má mezinárodní pravomoc ten soud, u něhož byla podána žaloba nejdříve.

V souladu s výše uvedeným využívá i nařízení Brusel I využívá uzavřeného systému mezinárodních pravomocí, tj. specifických, technických, jasně stanovených norem, které nezohledňují specifika jednotlivých případů. Jedná se o promyšlený hierarchický systém, v němž mají některá pravidla přednost před jinými, která sama převažují nad jinými nižšími pravidly v hierarchii¹².

Nařízení Brusel I se použije na intrakomunitární řízení, tj. v případě, kdy má žalovaný domicil na území některého členského státu ES.¹³ Domicil žalujícího není rozhodující. Pokud nelze aplikovat nařízení Brusel I, použijí se ustanovení o mezinárodní pravomoci národních právních řádů. Rozhodnutí vydaná soudy s takto určenou mezinárodní pravomocí musí být ostatními státy uznána. Tento přístup je třetími státy velmi kritizován,

⁹ Nařízení Evropského parlamentu a Rady (ES) č. 593/2008 ze dne 17.6.2008 o právu rozhodném pro smluvní závazkové vztahy (Řím I) a nařízení Evropského parlamentu a Rady (ES) č. 864/2007 ze dne 11.7.2007 o právu rozhodném pro mimosmluvní závazkové vztahy (Řím II)

¹⁰ von Mehren, A. T. *Theory and practice of adjudicatory authority in private international law: a comparative study of the doctrine, policies and practices of common- and civil-law systems: general course on private international law*. Recueil des Cours 295. The Hague: Martinus Nijhoff Publishers, 2002, s. 93 – 94.

¹¹ K tomu viz např. Bohúnová, P. Odmítnutí pravomoci soudu ve věcech občanských a obchodních: americké a kontinentální řešení. *Časopis pro právní vědu a praxi*, 2008, č. 4, s. 378 – 383.

¹² Hierarchie má pět základních rovin: Na nejvyšší úrovni je výlučná mezinárodní pravomoc soudů (článek 22), následuje dobrovolné podřízení se pravomoci soudu žalovaným (článek 24), speciální pravomoci (článek 8 – 21), mezinárodní pravomoc soudů založená prorogací (článek 23) a obecná mezinárodní pravomoc určovaná podle domicilu žalovaného (článek 2 – 4) a k ní alternativní mezinárodní pravomoci (čl. 5 – 15).

¹³ Výjimkou je článek 22 a 23 nařízení Brusel I.

protože nutí členské státy ES uznávat také rozhodnutí cizích soudů, jejichž mezinárodní pravomoc byla založena na tzv. exorbitantních normách¹⁴.

Normy pro určování mezinárodní pravomoci soudů však neexistují izolovaně, protože – stejně jako národní normy pro určování mezinárodní pravomoci - podléhají obecnému korektivu článku 6 Evropské Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (dále jen „Evropská úmluva o lidských právech“)¹⁵. V souladu s ním musí být formulovány i aplikovány tak, aby zajišťovaly právo obou stran sporu na přístup k soudu i rovnost zbraní.¹⁶ Pokud by se prokázalo, že je právo na spravedlivý proces některé strany sporu ohroženo, jsou smluvní státy povinny v souladu s Evropskou úmluvou o lidských právech přijmout odpovídající opatření, aby toto porušení napravily. Podpisem Evropské úmluvy o lidských právech totiž smluvní státy převzaly závazek zorganizovat svůj právní systém tak, aby byl zajištěn jeho soulad s článkem 6. Tuto povinnost nemají jenom zákonodárci, ale i soudy, které rozhodují v konkrétních případech.¹⁷ Přestože EU není dosud smluvní stranou Evropské úmluvy o lidských právech, představují základní práva zaručená touto mezinárodní úmluvou obecné zásady práva EU¹⁸, a proto by měla být respektována.

Tento závěr učinil i ESD v rozhodnutí *Krombach v. Bamberski*¹⁹, kde s odkazem na ustálenou judikaturu konstatoval, že při aplikaci nařízení Brusel I musí být dodrženo právo na slyšení před soudem, resp. na

¹⁴ Některé typy mezinárodních pravomocí jsou založeny na navazujících kritériích, která nemají dostatečný vztah k fóru a která vedou ke znevýhodnění pozice žalovaného. Takové mezinárodní pravomoci se nazývají anglicky „exorbitant jurisdictions“, kdy „exorbitant“ znamená přemrštěný nebo přehnaný. Vzhledem k tomu, že v české právní terminologii neexistuje vhodný ekvivalent, nazýváme tyto mezinárodní pravomoci jako exorbitantní.

¹⁵ „Každý má právo na to, aby jeho záležitost byla spravedlivě, veřejně a v přiměřené lhůtě projednána nezávislým a nestranným soudem, zřízeným zákonem, který rozhodne o jeho občanských právech nebo závazcích nebo o oprávněnosti jakéhokoli trestního obvinění proti němu. [...]“ Článek 6 je dále konkretizován judikáty Evropského soudu pro lidská práva ve Štrasburku (dále jen „ESLP“) a doporučeními Rady Evropy.

¹⁶ Nuyts, A. Due Process and Fair Trial: Jurisdiction in the United States and in Europe Compared. In: Brand, R. A. 2 CILE STUDIES, Private Law, PIL&Judicial Cooperation in the EU-US Relationship. Thomson/West, 2005, s. 58 – 60; Schlosser, P. Jurisdiction in International Litigation. The Issue of Human Rights in Relation to National Law and to the Brussels Convention. *Rivista di diritto internazionale*, 74, 1991, s. 12.

¹⁷ Nuyts, A. Due Process and Fair Trial: Jurisdiction in the United States and in Europe Compared. In: Brand, R. A. 2 CILE STUDIES, Private Law, PIL&Judicial Cooperation in the EU-US Relationship. Thomson/West, 2005, s. 38 a 56.

¹⁸ 6 odst. 3 Smlouvy o fungování Evropské unie. Před jeho přijetím byla tato zásada obsažena v judikatuře ESD a zejména v posudku ESD 2/94 ze dne 28.3.1996, bod 33.

¹⁹ Rozhodnutí ESD C-7/98 *Dieter Krombach v. André Bamberski* ze dne 28.3.2000.

spravedlivý proces, které je garantováno Evropskou úmluvou o lidských právech. V opačném případě může být odmítnuto uznání takového rozhodnutí v jiném členském státě z důvodu rozporu s veřejným pořádkem. Zajištění práva na spravedlivý proces je zde nadřazeno hlavnímu cíli nařízení Brusel I, tj. zjednodušení formalit při vzájemném uznání a prohlášení vykonatelnosti cizích soudních rozhodnutí.

Ohledně aplikace článku 6 Evropské úmluvy na otázky mezinárodní pravomoci soudů však existují i opačné názory. Podle formalistického pohledu je článek 6 Evropské úmluvy o lidských právech zaměřen pouze na samotný průběh soudního řízení. I když byl jeho text interpretován tak, že garantuje i právo na přístup k soudu, nepředstavuje článek 6 paralelu s V. a XIV. Dodatkem Ústavy USA, kterými se zabýváme níže. Tento názor však nelze akceptovat, neboť ESLP ve svých judikátech aplikaci úzce formulovaného článku 6 podstatně rozšířil a lze z nich dovodit, že článek 6 zahrnuje všechny složky práva na spravedlivý proces.²⁰ Podle dalšího názoru nemůže být právo na spravedlivý proces porušeno tím, že soud přijme svou mezinárodní pravomoc, neboť žalovaný se soudního řízení může účastnit vždy, pokud o to má zájem (u vzdáleného fóra se např. může nechat zastoupit). Tato koncepce ale vychází ze zastaralé koncepce práva na přístup k soudu a nerespektuje aktuální judikaturu ESPL v této oblasti. V souladu s ní nesmí být právo na přístup garantováno pouze teoreticky, ale musí být účinné v každém konkrétním případě. Přitom musí být zohledněny veškeré právní i faktické překážky, které mu v přístupu k soudu mohou bránit. Pokud není s ohledem na všechny okolnosti možné právo na přístup k soudu zajistit, měl by soud svou mezinárodní pravomoc odmítnout.²¹

3. NORMY MEZINÁRODNÍ PRAVOMOCI V PRÁVU USA

Normy pro určování mezinárodní pravomoci soudů nad konkrétním žalovaným stanovuje procesní právo jednotlivých států. V prvním kroku se hledá norma pro založení mezinárodní pravomoci soudů podle norem jednotlivých států. Ve druhém kroku se hodnotí, zda použití konkrétního pravidla mezinárodní pravomoci nejde nad rámec práva na spravedlivý proces, tzv. due process clause, které je garantováno V. a XIV. Dodatkem k Ústavě USA. To v praxi působí jako ústavní kontrola mezinárodní

²⁰ Golder v. The United Kingdom (žaloba č. 4451/70) (1973) a Airey v. Ireland (žaloba číslo 6289/73) (1979). Složky práva na spravedlivý proces: zásadu rovnosti stran (tzv. rovnost zbraní) a kontradiktornosti řízení, právo na slyšení před soudem, zásadu zákonného soudu a zákonného soudce, zásadu nestrannosti a nezávislosti soudu, zásadu veřejného projednání věci, zásadu ústnosti a přímosti, zásadu hospodárnosti řízení.

²¹ In Nuyts, A. Due Process and Fair Trial: Jurisdiction in the United States and in Europe Compared. In: Brand, R. A. 2 CILE STUDIES, Private Law, PIL&Judicial Cooperation in the EU-US Relationship. Thomson/West, 2005, s. 58 – 60.

pravomoci určené podle státních pravidel²². Bez použití uvedeného dvouprvkového testu, který je typický pro americké právo mezinárodní pravomoci, nemohou soudy přijmout mezinárodní pravomoc.²³

Základ americké doktríny práva na spravedlivý proces položil Nejvyšší soud USA v rozhodnutí *Pennoyer v. Neff*²⁴. Zde konstatoval, že akceptování mezinárodní pravomoci soudů je omezeno ústavně garantovaným právem na spravedlivý proces (*due process*). Rozhodnutí je založeno na teritoriálním přístupu k mezinárodní pravomoci nad žalovaným a mocenské teorii. Podle něj má stát výlučnou mezinárodní pravomoc nad osobami nacházejícími se na jeho území a nemůže vykonávat pravomoc nad osobami mimo své území. Na území fóra se tak musí nacházet žalovaný (např. mít zde domicil), jeho majetek nebo mu zde alespoň musí být doručena písemnost, kterou se zahajuje řízení, což se považuje za symbolický akt výkonu státní suverenity atd. (*tag = transient jurisdiction*).²⁵ Důsledkem tohoto rozhodnutí bylo vyhledávání umělých situací, které měly prokázat, že žalovaný se nachází na území státu. Tato koncepce se dále v průběhu let vyvíjí v judikatuře Nejvyššího soudu USA, která je významným pramenem pravidel pro určování mezinárodní pravomoci soudů.

Na rozhodnutí *Pennoyer v. Neff* navázal Nejvyšší soud USA v roce 1945 rozhodnutím *International Shoe v. Washington*²⁶, jehož jádrem byl posun od pravomoci striktně teritoriální a mocenské teorie k pravomoci osobní a teorii spravedlnosti. Pro založení mezinárodní pravomoci podle tohoto rozhodnutí postačí tzv. minimální kontakt s fórem (např. obchodní aktivity žalovaného v USA, tzv. *doing business jurisdiction*^{27, 28}). To znamená, že

²² Tato pravidla mohou být formulována zcela konkrétně, jako je tomu v kontinentálním právu (např. v právu Státu New York) nebo velmi obecně, např. „mezinárodní pravomoc je dána v nejširším rozsahu dovoleném *due process clause* (k tomu viz níže) ve XIV. Dodatku k Ústavě USA“ (právní řád Iovy). Nuyts, A. *Due Process and Fair Trial: Jurisdiction in the United States and in Europe Compared*. In: Brand, R. A. *2 CILE STUDIES, Private Law, PIL&Judicial Cooperation in the EU-US Relationship*. Thomson/West, 2005, s. 33.

²³ *Ibid.*, s. 33.

²⁴ *Pennoyer v. Neff* 95 U.S. 714

²⁵ Baumgartner, S. P. *The Proposed Hague Convention on Jurisdiction and Foreign Judgements: Where We Are and the Road Ahead*. *European Journal of Law Reform*, 2002, č. 4, s. 229 – 230; Brand, R. A. *Recognition Jurisdiction and the Hague Choice of Court Convention*. *Legal Studies Research Paper Series, Working Paper No. 2010-23*, June 2010, s. 3. [cit. 2010-11-16] Dostupné z: <http://ssrn.com/abstract=1629360>.

²⁶ *International Shoe v. Washington*, 326 U.S. 310 (1945).

²⁷ Postačí např. že český obchodník dodá zboží obchodníku holandskému a ten je vyveze na americký trh.

žalující může mít ke státu (teritoriu) fóra pouze minimální kontakt, ale přesto zde s ním může být veden spor²⁹ i ve věci, která nesouvisí ani s tímto minimálním kontaktem. Podmínkou je, že výkon mezinárodní pravomoci je v souladu s „tradičními představami o fair play“ a podstatou spravedlnosti“, tj. s právem na spravedlivý proces. Ve své době se jednalo o reakci na příliš široce formulovaná pravidla pro určování mezinárodní pravomoci soudů obsažená v právních řádech jednotlivých států Unie.³⁰ Rozhodnutí rovněž umožnilo určit mezinárodní pravomoc pro řízení proti právníkům osobám, které svou činnost vykonávají paralelně v různých státech.

Standardsy obsažené v obou rozhodnutích průběžně existovaly vedle sebe, a to až do rozhodnutí *Shaffer v. Heitner*³¹, které rozšířilo použití principů spravedlivého procesu stanovených v *International Shoe v. Washington* na všechny druhy mezinárodní pravomoci, tj. i na mezinárodní řízení.³²

Požadavek „rozumnosti“ („reasonableness“) založení mezinárodní pravomoci v konkrétním případě stanovil Nejvyšší soud USA v rozhodnutí *Burger King Corp. v. Rudezewicz*³³. Podle něj mají být při hodnocení vztahu žalovaného k fóru hodnoceny další podstatné okolnosti - že žalovaný záměrně využívá určitých výhod, které má z provozování určitých aktivit v daném státě („purposeful availment“) nebo že záměrně směřuje své aktivity do určitého státu („purposeful direction“). Založení mezinárodní pravomoci soudu v konkrétní věci musí být rozumné. S touto koncepcí je propojena i určitá předvídatelnost („foreseeability“), která hraje velkou roli

²⁸ Danford, B. B. *The Enforcement of Foreign Money Judgements in the United States and Europe: How Can We Achieve a Comprehensive Treaty?* [cit. 2010-11-16] Dostupné z: www.allbusiness.com.

²⁹ Rozhodující byla kvalita a povaha jednání žalovaného ve státě fóra a jeho okolnosti. Jestliže žalovaný jedná ve státě fóra cíleně a je tam žalován o náhradu škody, která by z jeho jednání mohla plynout, je pravomoc soudu nesporná. Ve dvou situacích není podle Nejvyššího soudu pro založení pravomoci nutná přítomnost žalovaného ve státě fóra: jednak pokud dá žalovaný své zboží do „obchodního oběhu“ ve státě fóra, jednak pokud chce žalovaný ve státě fóra prosadit své aktivity, které mají původ v jiném státě. Reed, A. *Anglo-American perspectives on private international law*. Lewiston, New York: E. Mellen Press, 2003, s. 178.

³⁰ Schlosser, P. *Jurisdiction in International Litigation. The Issue of Human Rights in Relation to National Law and to the Brussels Convention*. *Rivista di diritto internazionale*, 74, 1991, s. 9.

³¹ *Shaffer v. Heitner* 433 U.S. 186.

³² von Mehren, A. T. *Theory and practice of adjudicatory authority in private international law: a comparative study of the doctrine, policies and practices of common- and civil-law systems: general course on private international law*. *Recueil des Cours* 295. The Hague: Martinus Nijhoff Publishers, 2002, s. 123 – 126.

³³ *Burger King Corp. v. Rudezewicz* 471 US (1985).

v kontinentálním právu. Obecně nesmí být minimální kontakty žalovaného s fórem pouze nahodilé a rozumně nezdůvodnitelné.³⁴

Jedním z nejvýznamnějších moderních rozhodnutí v oblasti mezinárodní pravomoci soudů je *World-Wide Volkswagen Corp. v. Woodson*³⁵, kde Nejvyšší soud USA uvedl, že posouzení minimálních kontaktů je jen prvním bodem nutné analýzy. Druhým bodem je zhodnocení rozumnosti a spravedlnosti ve spojení s předvídatelností. V tomto případě byla *due process clause* využita k zamezení výkonu personální pravomoci nad žalovaným, který pocházel z jiného státu a neměl k fóru žádný vztah kromě toho, že zde měl nehodu jím vyrobený automobil.

V rozhodnutí *Helicopteros Nacionales de Columbia, S.A. v. Hall*³⁶ Nejvyšší soud vymezil rozdíl mezi obecnou a zvláštní mezinárodní pravomocí založenou na obchodních aktivitách žalovaného. Obecná mezinárodní pravomoc může vycházet pouze z trvalých a systematických kontaktů žalovaného s fórem bez ohledu na původ sporu, zatímco v případě zvláštní mezinárodní pravomoci musí spor vzniknout přímo z kontaktů žalovaného s fórem.³⁷ Dřívější požadavek „minimálních“ kontaktů s fórem byl nahrazen požadavkem „dostatečných“ kontaktů s fórem.

V rozhodnutí *Asahi Metal Industry Co. v. Superior Court*³⁸, Nejvyšší soud USA doplnil, že i když existuje dostatečný vztah žalovaného k fóru, musí být zohledněny i další faktory, které jsou nyní součástí testu tříbodový testu dodržení práva na spravedlivý proces:

1. Žalovaný musí záměrně využívat výhod, které mu přináší jeho aktivity v daném státě,
2. z těchto aktivit musí vzniknout předmět sporu, a

³⁴ Šínová, R. Americké versus evropské pojetí místní příslušnost. *Právní fórum*, 2009, č. 8, s. 351.

³⁵ *World-Wide Volkswagen Corp. v. Woodson*, 444 U.S. 286 (1980), in Nuyts, A. *Due Process and Fair Trial: Jurisdiction in the United States and in Europe Compared*. In: Brand, R. A. *2 CILE STUDIES, Private Law, PIL&Judicial Cooperation in the EU-US Relationship*. Thomson/West, 2005, s. 40.

³⁶ *Helicopteros Nacionales de Columbia, S.A. v. Hall* 466 U.S. 408 (1984).

³⁷ Brand, R. A. *Recognition Jurisdiction and the Hague Choice of Court Convention*. *Legal Studies Research Paper Series, Working Paper No. 2010-23*, June 2010, s. 8 - 9. [cit. 2010-11-16] Dostupné z: <http://ssrn.com/abstract=1629360>.

³⁸ *Asahi Metal Industry Co. v. Superior Court* 480 U.S. 102 (1987)

3. výkon mezinárodní pravomoci musí být rozumný z hlediska následujících faktorů: musí být dána rovnováha mezi negativy, s nimiž se musí vyrovnat žalovaný u cizího fóra, zájmem fóra na rozhodnutí sporu jeho soudy, zájmem žalujícího na získání efektivní pomoci a zájmem mezistátního soudního systému na co nejefektivnějším vyřešení sporu a společným zájmem různých států na podporování základních nejdůležitějších sociálních politik.³⁹

Tento test má soudům umožnit soustředit se na dosažení spravedlnosti v individuálních případech i za cenu, že bude určení mezinárodní pravomoci soudů pro strany předem nepředvídatelné. Kromě toho v právu USA existují zvláštní doktríny, *forum non-conveniens* a *anti-suit injunctions*, které soudům dávají – na rozdíl od evropského principu *lis pendens* – možnost uvážení a odmítnutí mezinárodní pravomoci v konkrétním případě. Takový přístup je pro kontinentální právo neakceptovatelný.⁴⁰

To znamená, že zatímco v Evropě jsou normy mezinárodní pravomoci téměř výlučně výsledkem práce moci zákonodárné (přestože stále více nabývá na významu judikatura ESD), v USA plní tuto funkci moc soudní. Pravidla mezinárodní pravomoci soudů v právních řádech států USA jsou formulována spíše jako standardy a principy než jako konkrétní normy a zaměřují se spíše na individuální případy než na obecnou konzistentnost pravidel.⁴¹ Pojetí mezinárodní pravomoci soudů v USA vychází z ústavněprávních základů v mnohem vyšší míře než v kontinentálním právu. I když v konkrétním právním aktu určitého státu USA existují pevně daná pravidla pro určování mezinárodní pravomoci soudů, lze mezinárodní pravomoc založit i mimo ně, pokud to je v souladu s *due process clause*.⁴² Při posuzování práva na spravedlivý proces se soudy soustředí spíše na vztah mezi konkrétním žalovaným a fórem, než na vztah mezi sporem a fórem, jak je charakteristické pro kontinentální systém.⁴³

³⁹ von Mehren, A. T. *Theory and practice of adjudicatory authority in private international law: a comparative study of the doctrine, policies and practices of common- and civil-law systems: general course on private international law*. Recueil des Cours 295. The Hague: Martinus Nijhoff Publishers, 2002, s. 140.

⁴⁰ Michaels, R. *Two Paradigms of Jurisdiction*. Michigan Journal of International Law, 2005 – 2006, Summer 2006, s. 1008.

⁴¹ *Ibid.*, s. 1009.

⁴² Šínová, R. *Americké versus evropské pojetí (místní) příslušnosti*. Právní fórum, 2009, č. 8, s. 350.

⁴³ Silberman, L. J. *The Impact of Jurisdictional Rules and Recognition Practice on Transaction*. [cit. 2010-11-16] Dostupné z: <http://www.thefreelibrary.com/The+impact+of+jurisdictional+rules+and+recognition+practice+on...-a0119442202>.

4. ROZBOR AMERICKÉHO A EVROPSKÉHO POJETÍ MEZINÁRODNÍ PRAVOMOCI SOUDŮ

Z výše uvedeného popisu přístupů k mezinárodní pravomoci soudů v Evropě a v USA jsou jasně patrné zásadní rozdíly. Přitom se nejedná pouze o konkrétní otázky formulace norem pro určování mezinárodní pravomoci soudů, ale v mnohem obecnější rovině o otázky stylu a flexibility pravidel pro její stanovení. V této kapitole proto rozebereme americké a evropské pojetí mezinárodní pravomoci soudů a vysvětlíme důvody pro neúspěch vyjednávání jednotné Haagské úmluvy. Cílem přitom není detailní analýza rozdílů evropského a amerického přístupu, ale vymezení jejich základních a nejdůležitějších rozdílů. Přitom budou zodpovězeny dvě otázky: Proč existují takto stěžejní rozdíly mezi oběma přístupy k mezinárodní pravomoci a proč se je dosud nepodařilo překlenout.

4.1 DVĚ ÚROVNĚ PRÁVNÍ ÚPRAVY MEZINÁRODNÍ PRAVOMOCI SOUDŮ

Lze konstatovat, že základní cíl amerického i evropského přístupu k mezinárodní pravomoci soudů je shodný: má chránit žalovaného proti břemenu soudního procesu u vzdáleného nebo nevhodného fóra a má zajistit, aby státy prostřednictvím svých soudů nepřesahovaly hranice své suverenity.

Jak ale upozorňuje Nuyts⁴⁴, v americkém a evropském přístupu má právo mezinárodní pravomoci odlišné funkce. Zatímco americký se na základě XIV. Dodatku Ústavy USA zaměřuje na ochranu spravedlivého procesu, evropský zdůrazňuje předvídatelnost pravidel mezinárodní pravomoci soudů, jak jsou stanovena v nařízení Brusel I. Z toho plyne, že principy vyvinuté v kontextu XIV. Dodatku Ústavy USA a nařízení Brusel I fungují na různých úrovních a nemohou být přímo komparovány. Srovnávat lze pouze funkční ekvivalenty v obou systémech, které fungují na stejné úrovni.⁴⁵

Na první („pevné“) úrovni jsou formální pravidla pro určování mezinárodní pravomoci, která vymezují, kde může být podána žaloba. V EU jsou obsažena v nařízení Brusel I, tj. v právním předpisu společném pro všechny členské státy. V USA se jeho funkční ekvivalenty nachází v zákonech jednotlivých států USA. Rovněž mezinárodní pravomoc federálních soudů podléhá právním předpisům státu, v němž daný federální soud sídlí.

⁴⁴ Shodně s odkazem na Nuytse i Michaels, R. Two Paradigms of Jurisdiction. Michigan Journal of International Law, 2005 – 2006, Summer 2006, s. 1017 – 1022.

⁴⁵ Nuyts, A. Due Process and Fair Trial: Jurisdiction in the United States and in Europe Compared. In: Brand, R. A. 2 CILE STUDIES, Private Law, PIL&Judicial Cooperation in the EU-US Relationship. Thomson/West, 2005, s. 61.

Jednotlivá pravidla mohou být obsažena buď v common law (soudních rozhodnutích⁴⁶), nebo v normativních právních aktech. Některé státy obecně meze mezinárodní pravomoci soudů dané Ústavou nijak nemění, zatímco jiné, např. stát New York, u jehož soudů často probíhají spory s mezinárodním prvkem, stanoví velmi přesná pravidla mezinárodní pravomoci soudů, která se blíží nařízení Brusel I.⁴⁷ Neexistuje žádný společný federální zákon stanovující pravidla mezinárodní pravomoci. Tento rozdíl vzniká v důsledku rozdělení pravomocí ve federálním státě, pro posouzení fungování mezinárodní pravomoci v praxi však není podstatný.⁴⁸

Na druhé úrovni se ověřuje, že výkon mezinárodní pravomoci v konkrétním případě není nepřiměřený, tzn. že je v souladu základními ústavně garantovanými lidskými právy. Tato kontrola probíhá v USA na základě XIV. Dodatku Ústavy USA, v Evropě na základě doktríny práva na spravedlivý proces podle článku 6 Evropské úmluvy o lidských právech. V obou systémech se přitom projevuje myšlenka, že právo na spravedlivý proces může být základem principu dostatečného spojení mezi předmětem soudního řízení a fórem. Kromě toho bylo v USA uznáno, že pravidla mezinárodní pravomoci nesmí být aplikována tak, aby jedna strana byla proti druhé zásadně znevýhodněna. Stejně tak ESLP judikoval, že princip rovnosti zbraní vyžaduje, aby měla každá strana rozumnou možnost přednést svou věc před soudem, aniž by byla zásadně znevýhodněna. Ačkoli se ve druhém případě nejednalo o rozhodnutí ve vztahu k mezinárodní pravomoci, je evidentní podobnost obou přístupů.⁴⁹

Přestože v obou právních oblastech existují dvě shodné úrovně vedoucí k určení mezinárodní pravomoci soudů, nejsou stejně rozvinuté. Zatímco v USA je kladen důraz na spravedlivý proces, v Evropě jsou rozhodující pravidla zakotvená v nařízení Brusel I. Důsledkem tohoto jednostranného zaměření je vysoká nepředvídatelnost mezinárodní pravomoci soudů USA

⁴⁶ V USA se pojmem common law označuje soudcovská tvorba práva. Knapp, V. Velké právní systémy. Úvod do srovnávací právní vědy. Praha: C.H. Beck, 1996, s. 171 a násl.

⁴⁷ Např. pokud jde o delikty, stanoví oba systémy duální mezinárodní pravomoc buď soudu, kde k deliktu došlo, nebo soudu, kde se projeví jeho důsledky; pro závazky z kontraktů je v obou systémech mj. dána mezinárodní pravomoc soudu určeného podle místa plnění závazku. Na druhou stranu mezi těmito pravomocemi existuje řada drobných rozdílů. Např. podle nařízení Brusel I je mezinárodní pravomoc založena pouze pro žalobu o náhradu škody z deliktu, která vznikla v dotčeném státě, zatímco podle práva státu New York toto omezení neexistuje. Nuyts, A. Due Process and Fair Trial: Jurisdiction in the United States and in Europe Compared. In: Brand, R. A. 2 CILE STUDIES, Private Law, PIL&Judicial Cooperation in the EU-US Relationship. Thomson/West, 2005, s. 62.

⁴⁸ Ibid., s. 61 - 63.

⁴⁹ Ibid., s. 63 – 64.

(byť vedoucí v konkrétním případě ke spravedlivějším výsledkům) a přílišná rigidita (byť předvídatelných) evropských pravidel.

Přitom však oba systémy musí zajišťovat plnění požadavků na obou úrovních. To znamená, že jak nařízení Brusel I, tak XIV. Dodatek Ústavy USA musí splňovat obě funkce.⁵⁰ Dodatek XIV. Ústavy USA nestanovuje pouze vnější limity mezinárodní pravomoci soudů, ale v současné době spolu s judikaturou Nejvyššího soudu USA stanoví detailní systém pravidel a principů pro určování mezinárodní pravomoci soudů. I když státní právo obsahuje podrobné normy pro určování mezinárodní pravomoci soudů, soudy svou pozornost pravidelně soustředí na XIV. Dodatek Ústavy. V Evropě je situace opačná. ESD vyvinul ze zdánlivě technických pravidel nařízení Brusel I systém, v němž má ochrana žalovaného kodifikovaná v článku 2 kvaziústavní charakter. Konkrétní pravidla sice nejsou obsažena přímo v nařízení Brusel I, ale díky judikatuře ESD je ochrana žalovaného i žalujícího relativně stabilní a není nutná ingerence dalších institucí, jako je např. ESLP.⁵¹

Jsou-li si oba systémy v zásadě funkčně blízké, klade se otázka, proč jsou rozdíly v evropském a americkém pojetí mezinárodní pravomoci soudů tak těžko překonatelné. Při zodpovídání této otázky vyjdeme z Michaelsova článku⁵², který se nesnaží jen popsat shodné a odlišné oblasti amerického a evropského přístupu k mezinárodní pravomoci soudů, ale v širším kontextu hledá i jejich kořeny. Základní otázka zní, proč vznikl takto hluboký rozdíl mezi americkým a evropským přístupem k mezinárodní pravomoci soudů.

4.2 DVĚ PARADIGMATA MEZINÁRODNÍ PRAVOMOCI SOUDŮ

4.2.1 KONTINENTÁLNÍ PŘÍSTUP - PARADIGMA „MY NEBO ONI“

Evropské paradigma Michaels nazývá „my nebo oni“ („us or them“) a chápe je jako horizontální, mnohostranné, mezinárodní a apolitické. Evropský přístup se soustředí na horizontální vztahy mezi soudem „našeho státu“ a soudy ostatních států spíše než na vertikální vztah mezi soudem a stranami. Kontinentální právník si klade otázku, soud kterého státu je nejvhodnější pro rozhodnutí určitého sporu. Přitom není podstatná dostatečnost vertikálních kontaktů mezi žalovaným a fórem, resp. vztah mezi státem a

⁵⁰ Ibid., s. 61, 65.

⁵¹ Michaels, R. Two Paradigms of Jurisdiction. Michigan Journal of International Law, 2005 – 2006, Summer 2006, s. 1020 - 1022.

⁵² Ibid., s. 1003 - 1069.

sporem. Mezinárodní pravomoc soudů není odůvodňována zájmem žalovaného na soudní ochraně.⁵³

Evropské pojetí mezinárodní pravomoci soudů je dále mnohostranné. To znamená, že navazující kritéria pro určení mezinárodní pravomoci jsou formulována univerzálně a přiřazují mezinárodní pravomoc soudům některého z více států. Pokud leží navazující faktor mimo území určitého státu, mezinárodní pravomoc soudů tohoto státu nemůže být dána. Naopak mezinárodní pravomoc nemůže být odmítnuta z jiného důvodu, než že existuje jiné vhodnější fórum. Kritériem pro určení mezinárodní pravomoci není „úzké spojení“ soudu se sporem jako např. v právu USA, ale „nejužší spojení“ soudu se sporem (např. místo plnění závazku). Pro určení nejužšího spojení je nutné srovnávat horizontálně vztah stran nebo jejich sporu s různými státy. Hlavním kritériem je tedy vhodnost přijetí mezinárodní pravomoci určitým soudem s ohledem na ostatní státy. Samozřejmě, že v jednom konkrétním případě může být k dispozici více norem pro určení mezinárodní pravomoci soudů (např. sídlo žalovaného a místo plnění závazku), z nichž si může žalující vybrat. Podstatné ale je, že v každé kategorii je přípustné pouze jedno fórum.⁵⁴

Evropské paradigma je i mezinárodní, neboť odpovídá na otázku, zda budeme mezinárodní pravomoc soudů vykonávat „my nebo oni“, tj. soud mého nebo jiného státu. Podstatné jsou tedy vztahy mezi státy. Zde je možné vést paralelu k Savignyovské tradici, která hledá sídlo právního vztahu na základě mezinárodního společenství států.⁵⁵

Kromě toho je evropský přístup k civilnímu procesu, a tedy i k mezinárodní pravomoci soudů, apolitický - stát má jedinou úlohu, a to zajistit fórum. Právo žalovaného na přístup k soudu plyne ze soukromého práva, které má žalující proti žalovanému. Protože se soudní spor považuje za soukromou záležitost, právo žalovaného na svobodu od státní intervence je irelevantní. Cílem je nalézt nejvhodnější fórum a chránit žalovaného proti žalujícímu, ale mezinárodní pravomoc je odůvodňována spravedlností nebo obecným zájmem, ne politicky.⁵⁶

V této souvislosti je vhodné zodpovědět otázku, zda skutečně platí, že kontinentální právo zdůrazňuje vztahy mezi státy a ignoruje vertikální vztahy mezi soudem a žalovaným, tj. individuální práva žalovaného. V Evropě je ochrana žalovaného zahrnuta do horizontálních úvah o

⁵³ Ibid., s. 1045.

⁵⁴ Ibid., s. 1045 – 1046.

⁵⁵ Ibid., s. 1047.

⁵⁶ Ibid., s. 1047 – 1048.

vhodném rozdělení horizontální pravomoci, tzn. je zohledňována již při formulaci norem pro určování mezinárodní pravomoci soudů. Žalovaný je chráněn ne proti soudu, který vykonává pravomoc, ale proti žalujícímu, který vybírá soud. Jedná se o malý, ale důležitý rozdíl proti přístupu v USA, kdy ochrana žalovaného není obvykle považovaná za problém vztahu k soudu.⁵⁷

Pro kontinentální právo je důležitou součástí spravedlnosti mezi stranami předvídatelnost pravidel mezinárodní pravomoci soudů, která stanovuje nařízení Brusel I. Potřeba zajištění práva na spravedlivý proces je zohledněna již v samotných normách pro určení mezinárodní pravomoci. Obecným pravidlem pro určení mezinárodní pravomoci, jak ESD opakovaně potvrdil ve svých rozhodnutích, je článek 2 nařízení Brusel I, tedy domicil žalovaného. Ostatní pravidla pro určení mezinárodní pravomoci soudů musí být formulována a vykládána úzce. Každé ustanovení o zvláštní pravomoci je odůvodněno úzkým vztahem mezi sporem a soudem, který má o sporu rozhodnout. Tím je zajištěno, že soud má pro určitý druh sporu (např. z kontraktu) mezinárodní pravomoc a že žalovaný není žalován u nevhodného fóra. Kromě toho ESD omezuje aplikaci některých problematických ustanovení nařízení Brusel I. Příkladem je článek 6 odst. 2 nařízení Brusel I, jehož použití je v případech sporů ve prospěch třetích osob omezeno pouze na situace, kdy existuje dostatečné spojení mezi původním řízením a řízením třetí strany. Toto ustanovení podporuje názor, že takový výběr fóra není zneužitím právní úpravy.⁵⁸ Tento přístup je srovnatelný s testem minimálního kontaktu s fórem vyvinutého v rámci due process clause podle XIV. Dodatku Ústavy USA. ESD však nevychází ani tak z článku 6 Evropské úmluvy o lidských právech, ale spíše ze samotného nařízení Brusel I.⁵⁹

Přednost mezinárodní pravomoci soudů ve státě, kde má domicil žalovaný, je odůvodňována zájmem žalovaného na tom, aby byl žalován ve svém domovském státě za určitých podmínek. I když žalující může mít na výběr alternativní fórum, nelze tvrdit, že zájmy žalovaného nejsou v kontinentálním právu zohledňovány. Normy obsažené v nařízení Brusel I neslouží pouze k rozdělení mezinárodní pravomoci soudů, ale zároveň plní kvazikonstituční funkci, protože omezují počet soudů, které by případně mohly mít mezinárodní pravomoc, a tím chrání právo žalovaného na spravedlivý proces. Žalovaný tak může být žalován pouze u soudů určených

⁵⁷ Ibid., s. 1048 - 1049.

⁵⁸ Rozhodnutí ESD C-77/04 - Groupement d'intérêt économique (GIE) Réunion européenne and others v Zurich Espana and Société pyrénéenne de transit d'automobiles (Soptrans) ze dne 26.5.2005.

⁵⁹ Michaels, R. Two Paradigms of Jurisdiction. Michigan Journal of International Law, 2005 – 2006, Summer 2006, s. 1049 – 1050.

na základě nařízení Brusel I. Tato ochrana se vztahuje i na spory, kdy žalující pocházejí ze třetích států.

4.2.2 „PARADIGMA „UVNITŘ NEBO VENKU“ – PŘÍSTUP USA

Americké paradigma v období po rozhodnutí Nejvyššího soudu USA *International Shoe v. Washington* nazývá „uvnitř nebo venku“ („in or out“) a považuje je za vertikální, jednostranné, domácí a politické. Vertikální paradigma znamená, že se téměř veškerá pozornost právního systému soustředí na vertikální vztah mezi soudem a stranami a na otázku, zda je v konkrétním případě spravedlivé, aby soud přijal svou mezinárodní pravomoc nad žalovaným. Zájmy žalujícího jsou brány v úvahu jen zřídka. Americké paradigma je současně jednostranné, neboť rozhoduje o mezinárodní pravomoci svých soudů bez ohledu na to, zda by mohla být dána pravomoc soudů ostatní států. Dále je domácí, protože pravidla mezinárodní pravomoci stanovuje vždy národní právo. Konečně je americký přístup politický, neboť výkon mezinárodní pravomoci se soustředí na vertikální vztah mezi stranami a soudem a jedná se tedy o narušení svobody žalovaného. Žalovaný má negativní právo na svobodu od státní intervence, pokud se nejedná o intervenci oprávněnou.⁶⁰

Samozřejmě neplatí absolutně, že americké právo zcela ignoruje vztahy k ostatním státům. Mnohostranné úvahy (zejména v mezistátních případech v kontextu federalismu) jsou zohledněny při testu spravedlivého procesu, jak je popsán výše, a dalších právních mechanismech. Tyto výjimky však spíše podporují než vyvracejí tezi, že právo mezinárodní pravomoci USA zůstává vertikální, jednostranné, domácí a politické paradigma. Děje se tak v rámci domácího paradigmatu, které je zahrnuto do *due process clause*. Vzhledem k tomu, že mnohostranná funkce, tedy otázky rozdělení mezinárodní pravomoci mezi jiné státy, je plněna jinými instituty s podobnou funkcí neboli externalizována, nemusí se jimi právo mezinárodní pravomoci zabývat.⁶¹ Mechanismy, které zajišťují v domácím paradigmatu mnohostrannou funkci, jsou následující:

První je XIV. Dodatek Ústavy USA, který se aplikuje při mnohostranných úvahách zejména v mezistátních federálních případech. Aspekt rozumnosti v testu spravedlivého procesu zdůrazňuje zájem mezistátního soudního systému dosáhnout nejučinnějšího rozhodnutí sporu a společný zájem několika států podporovat základní podstatné sociální politiky. Příkladem je výše zmíněné rozhodnutí Nejvyššího soudu USA *World-Wide Volkswagen Corp. v. Woodson*, kde bylo konstatováno, že suverenita každého státu

⁶⁰ Michaels, R. Two Paradigms of Jurisdiction. *Michigan Journal of International Law*, 2005 – 2006, Summer 2006, s. 1027 - 1033.

⁶¹ *Ibid.*, s. 1034 - 1035.

zahrnuje zároveň omezení suverenity všech ostatních států, jak je výslovně obsažena nebo ji lze dovodit z původního schématu Ústavy a XIV. Dodatku. Tato úvaha představuje horizontální vztahy mezi jednotlivými státy federace, přičemž centrem případného omezení pravomoci jednoho státu ve prospěch druhého je ve výsledku *due process clause*. Mnohostranné účinky rozdělení mezinárodní pravomoci mezi soudy nejsou jejím primárním cílem, ale spíše odrazem důsledků jednostranných úvah: ve věci *World-Wide Volkswagen Corp. v. Woodson* bylo hlavním cílem chránit individuální práva garantovaná *due process clause*. Nejvyšší soud USA totiž používá prakticky stejný přístup jako v domácích mezistátních případech, ačkoli by měly být ústavní hranice odvozené od federalismu bezpředmětné tam, kde se objevuje potenciální konflikt pravomocí s jiným státem. Prostřednictvím externalizace ale může americký právní systém zajišťovat potřeby mnohostrannosti a zároveň mnohostrannost nezahrnovat do práva mezinárodní pravomoci, takže paradigma pravomoci zůstává vnitřně konzistentní.⁶²

S tím souvisí doktrína *forum non conveniens*. Soukromé a veřejné faktory, které jsou součástí testu *forum non conveniens*, se velmi blíží testu řádného procesu. Zásadní rozdíl je ale v tom, že v případě *forum non conveniens* je srovnávána relativní vhodnost různých v úvahu připadajících fór. Soud se na základě doktríny *forum non conveniens* prohlásí za nepravomocný, pouze pokud existuje fórum, které je zároveň evidentně vhodnější a svou mezinárodní pravomoc přijme. Z hlediska funkce je doktrína *forum non conveniens* prostředkem mezinárodní pravomoci, neboť určuje, zda ten který soud mezinárodní pravomoc má nebo ne. Avšak z hlediska doktrinálního nelze *forum non conveniens* za otázku mezinárodní pravomoci považovat. Odmítnout mezinárodní pravomoc na základě doktríny *forum non conveniens* je totiž možné jenom v případě, že jej jinak mezinárodní pravomoc soudu dána. Jedná se o otázku soudního uvážení, která není překážkou věci rozsouzené. Tím, že americké právo zajišťuje mnohostrannou funkci doktrínou mimo mezinárodní pravomoc soudů, si může udržet svou jednostrannou pozici.⁶³

Druhý mechanismus je pravomoc v zahraničních věcech. Ve věci *Asahi Metal v. Superior Court of California* Nejvyšší soud mj. upozornil, že při odpovědi na otázku, zda je výkon mezinárodní pravomoci soudů rozumný, je nutné vzít v úvahu federální zájem na vládní politice zahraničních vztahů. To znamená, že test spravedlivého procesu zahrnuje i mnohostrannou

⁶² *Ibid.*, s. 1035 – 1036.

⁶³ *Ibid.*, s. 1036 - 1037.

analýzu. Avšak z toho, že bere v úvahu zájmy výkonné moci, plyne, že se stále jedná o domácí a nikoli mezinárodní, paradigma.⁶⁴

Třetí významný mechanismus zahrnuje právo uznání a výkonu cizích soudních rozhodnutí. V mezistátním systému mají horizontální úvahy význam právě na této úrovni. Pouze nedostatek pravomoci soudu je vedle podvodu jedinou výjimkou z ústavního principu uznávat cizí soudní rozhodnutí ostatních států USA (full faith and credit clause⁶⁵). Stejně tak v případech s mezinárodním prvkem bývá uznání cizích soudních rozhodnutí odmítnuto pro nedostatek mezinárodní pravomoci jak podle práva státu, který rozhodnutí vydal, tak podle amerického standardu řádného procesu. Ačkoli je tento přístup pouze neúplnou náhradou za omezení pravomoci již v první fázi, pro jednostranné paradigma je výhodou, že mnohostranné úvahy přicházejí do hry tedy teprve v okamžiku, kdy má soudní rozhodnutí mnohostranné účinky, protože má být uznáno v jiném státě.⁶⁶

5. ZÁVĚR

Kontinentální právo stanoví přesné a pevné normy pro určování mezinárodní pravomoci soudů tak, aby byly předvídatelné. Pro soudní uvážení o aplikaci norem podle konkrétních okolností zde není prostor. V komunitárním právu se navíc jedná o unifikovanou právní úpravu pro všech 27 členských států EU, která ve spojení s unifikovanými kolizními normami umožňuje v jednotlivých případech dosáhnout shodných řešení (tzv. rozhodovací jednota). V USA jsou normy pro určování mezinárodní pravomoci (více či méně konkrétně formulované) obsaženy ve státních právních řádech. Každá norma při aplikaci na konkrétní případ podléhá kontrole, zda byly dodrženy standardy plynoucí z due process clause dle XIV. Dodatku Ústavy USA.

V tomto článku jsme ukázali, že americký přístup k mezinárodní pravomoci soudů nelze obecně považovat za spravedlivější a evropské pojetí za příliš rigidní. Každá koncepce vychází z jiného paradigmatu a je založena na jiných principech, proto je prakticky nelze srovnávat.⁶⁷ Místo srovnávání

⁶⁴ Ibid., s. 1037.

⁶⁵ von Mehren, A. T. Recognition of United States Judgments Abroad and Foreign Judgments in the United States: Would an International Convention Be Useful? *Rebels Zeitschrift für ausländisches und internationales Privatrecht*. Hamburg. Max Planck Institute for Comparative and International Private Law, 1993, č. 57, s. 96 – 99.

⁶⁶ Michaels, R. Two Paradigms of Jurisdiction. *Michigan Journal of International Law*, 2005 – 2006, Summer 2006, s. 1036.

⁶⁷ Šínová, R. Americké versus evropské pojetí místní příslušnost. *Právní fórum*, 2009, č. 8, s. 354.

nařízení Brusel I s americkou due process clause by nařízení Brusel I mělo být srovnáváno s americkými zákony (tzv. long arm statutes), které jsou součástí právních řádů jednotlivých států. Naopak due process clause by měla být komparována s principy, které vyplývají z evropské doktríny spravedlivého procesu.⁶⁸

Při aplikaci norem mezinárodní pravomoci soudů dále platí, že zatímco v americkém právu je nejprve vybrána v konkrétním případě norma pro určení mezinárodní pravomoci, která je testována standardy práva na spravedlivý proces, normy obsažené v nařízení Brusel I podléhají obecnému korektivu článku 6 Evropské úmluvy o lidských právech a kontrolu dodržení práva na spravedlivý proces v sobě již zahrnují. Složky práva na spravedlivý proces garantované článkem 6 Evropské úmluvy o lidských právech jsou v zásadě srovnatelné s XIV. Dodatkem Ústavy USA. Z toho plyne, že v obou právních systémech existují stejné složky, které mají shodné cíle, v každém systému je ale více vyvinutá jiná složka.

Pro úplnost dodáváme, že žádný systém určování mezinárodní pravomoci nemůže 100% zaručit spravedlnost v každém konkrétním případě. Proto právní řády obsahují další procesní prostředky, kterými lze důsledky možné nedokonalosti právní úpravy korigovat.

Pro jednoduché dosažení shody o obsahu unifikovaných norem ale nestačí, aby dva různé právní systémy měly shodné cíle (i když je jich dosahováno různými prostředky). Jestliže existuje každý systém v rámci odlišného paradigmatu, může náročnost unifikace převážit nad jejím přínosem.⁶⁹

Hypotéza „Kontinentální přístup k mezinárodní pravomoci soudů umožňuje dosáhnout spravedlnosti při určování mezinárodní pravomoci soudů stejně jako americké pojetí mezinárodní pravomoci soudů, ačkoli upřednostňuje technická, neutrální a předvídatelná pravidla, která nemohou být měněna podle konkrétních okolností případu.“ byla vyvrácena.

Literature:

- Baumgartner, S. P. The Proposed Hague Convention on Jurisdiction and Foreign Judgements: Where We Are and the Road Ahead. *European Journal of Law Reform*, 2002, č. 4, s. 219 – 243.

⁶⁸ Nuyts, A. Due Process and Fair Trial: Jurisdiction in the United States and in Europe Compared. In: Brand, R. A. 2 *CILE STUDIES*, Private Law, PIL&Judicial Cooperation in the EU-US Relationship. Thomson/West, 2005, s. 30.

⁶⁹ Michaels, R. Two Paradigms of Jurisdiction. *Michigan Journal of International Law*, 2005 – 2006, Summer 2006, s. 1012.

- Brand, R. A. Recognition Jurisdiction and the Hague Choice of Court Convention. Legal Studies Research Paper Series, Working Paper No. 2010-23, June 2010, s. 8 - 9. [cit. 2010-11-16] Dostupný z: <http://ssrn.com/abstract=1629360>.
- Danford, B. B. The Enforcement of Foreign Money Judgements in the United States and Europe: How Can We Achieve a Comprehensive Treaty? [cit. 2010-11-16]. Dostupný z: www.allbusiness.com.
- Michaels, R. Two Paradigms of Jurisdiction. Michigan Journal of International Law, 2005 – 2006, Summer 2006, s. 1003 – 1069.
- Nuyts, A. Due Process and Fair Trial: Jurisdiction in the United States and in Europe Compared. In: Brand, R. A. 2 CILE STUDIES, Private Law, PIL&Judicial Cooperation in the EU-US Relationship. Thomson/West, 2005, s. 27 – 73.
- Reed, A. Anglo-American perspectives on private international law. Lewiston, New York: E. Mellen Press, 2003.
- Schlosser, P. Jurisdiction in International Litigation. The Issue of Human Rights in Relation to National Law and to the Brussels Convention. Rivista di diritto internazionale, 94, 1991, s. 5 – 34.
- Silberman, L. J. The Impact of Jurisdictional Rules and Recognition Practice on Transaction. [cit. 2010-11-16] Dostupný z: <http://www.thefreelibrary.com/The+impact+of+jurisdictional+rules+and+recognition+practice+on...-a0119442202>.
- Šínová, R. Americké versus evropské pojetí (místní) příslušnosti. Právní fórum, 2009, č. 8, s. 349 – 357.
- von Mehren, A. T. Theory and practice of adjudicatory authority in private international law: a comparative study of the doctrine, policies and practices of common- and civil-law systems: general course on private international law. Recueil des Cours 295. The Hague: Martinus Nijhoff Publishers, 2002.

Dny práva – 2010 – Days of Law, 1. ed. Brno : Masaryk University, 2010
<http://www.law.muni.cz/content/cs/proceedings/>

Contact – email

petra.bohunova@seznam.cz